

Identitás Kisebbségkutató Műhely
Identitet radionica za iztraživanje nacionalnih manjina
Identity Research Workgroup of National Minorities

A vajdasági magyar szórványstartégia

– Javaslat –

2011 - 2020

Identitás Kisebbségkutató Műhely, Zenta

2011

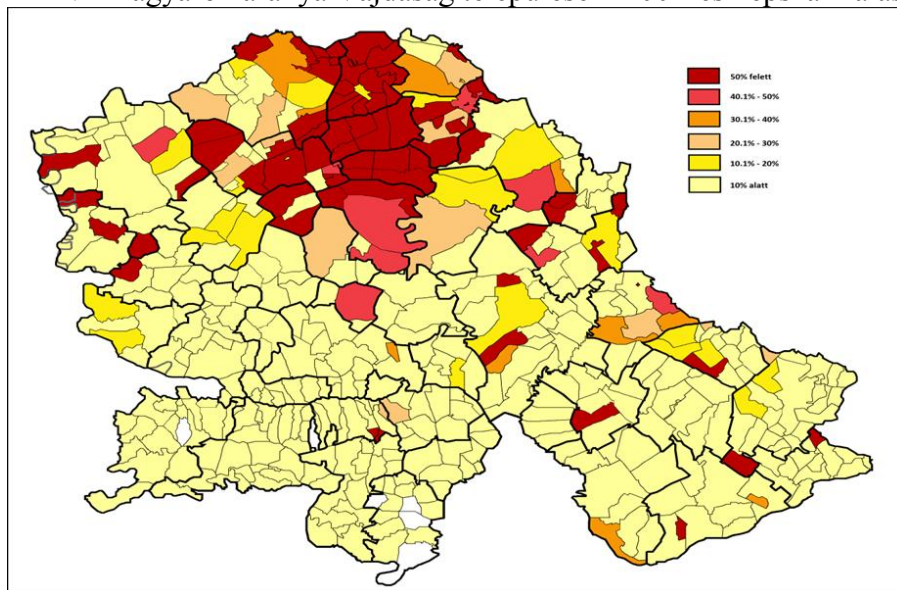
„Egy cél van csak, a közös magyar érdek,
a közös bajvállalás és a közös felemelkedés.”
Fekete István

I. HÁTTÉR

1. A stratégia indokoltsága és helyzetelemzés

Vajdaságban a 2002-es népszámlálás szerint 290 207 magyar nemzetiségű egyén élt. Földrajzilag szórványnak, vagy a szórvánnyá válás valamely fázisában lévőknek tekinthető a Bánságban, Szerémségben és Bácska déli illetve nyugati részén élő magyarság. A vajdasági magyarok 37,6 százaléka él szórványban (108 413 fő), míg tömbben 62,6 százalék (181 794 fő). Kevesebben élnek szórványban, ráadásul sokkal nagyobb földrajzi területen, mintegy „szétszór(ód)va” Vajdaság összes községében.

1. Magyarok aránya Vajdaság településein 2002-es népszámlálás szerint

Vetési László erdélyi lelkész, a szórványban élő magyar közösségek gondjainak jó ismerője tökéletesen megfogalmazta az etnikus leépülés folyamatát:

- Az *etnikus tér megváltozik*, a településen belül a kisebbségi népelem számaránya lecsökken, az etnikus arányok felborulnak, és ebből egy erőteljes demográfiai tévesztés következik.

- *A közösségi élet leépülése.* A kisközösség már nem szerves etnikus közösség, hanem töredék, az itt élők nem tudják közösségben megélni etnikai hovatartozásukat.
- *Izoláció.* Teljes elszigetelődés a nagyobb anyanyelvi közösségektől, a kollektív kultúra, a szóbeliség felszámolódása.
- *Gazdasági térvésztes.* A magyarság nem tud versenyt tartani a többséggel, csökken a vállalkozói kedv, kiszorul a gazdaság meghatározó tényezői közül a helyi közösségben és régióban.
- *Politikai térvésztes:* az etnikus kiscsoport visszaszorul az érdekképviselőből, a helyi önkormányzatokból, közéletből, a nagypolitikából is.
- *Kulturális és művelődési leépülés.* Intézményeik a fogyáshoz, az igénytelenség, a működési képtelenség és a többségi türelmetlenség miatt felszámolódnak. A helyi önszerveződések leépülnek, művelődési események, sőt az anyanyelvi művelődés iránti igény is elsorvad.
- *A nyelvi térvésztes.* Az anyanyelv használati köre leszűkül, mind használati, mind pedig szimbolikus értéke csökken, a nyelvi kölcsönhatások felerősödnek. Stigmatizálódik az anyanyelv, felértékelődik a hatalmi, a hivatali, a többségi nyelv. Beáll a kétnyelvűség, keveréknyelvűség, nyelvi erózió, nyelvcsere, beolvadás.
- *Az iskola, anyanyelvi oktatásnak előbb a felső, majd végül a legelemibb óvodai foka is felszámolódik.* Sérül az anyanyelvi oktatás értéke, presztízse, az ez iránti szülői, gyermek- majd közösségi igény.
- *Az intézmények, a legelemibb önszerveződési formák is leépülnek, felszámolódnak, minden területen bekövetkezik a szervezkedési, együttléti igény halála.*
- *Az értelmiségsorvadás* kulcsfontosságú leépülési momentum, mert a közösség és a központi támogató akarat már nem tud lelkeszt, tanítót fenntartani és a közösségben tartani. Az értelmiség teljes vagy részleges elsorvadás a leépülés utolsó előtti küszöbe, mert eltűnik az a hatalom, amely gondoskodik az értékátadásról, a teljes anyanyelvi értékanyagot vertikálisan közvetíti, átszűrve adja át, tisztítja és átértékeli.
- *A gyermek, az ifjúság* érzékeli a legerőteljesebben a *mátság stigmáját*. Erőteljesen beintegrálódik saját korosztálya többségi rétegébe. Az anyanyelvi foglalkoztatás, önszervezés, a kisközösségen és családon belüli foglalkozás, a csoporttevékenység is leépül, felszámolódik az anyanyelvi közösségi és csoportélet után vágyó magyar ifjúság.

- Az *etnikus izoláció*. Sérül, majd felszámolódik az etnikus közösség, az együttlét és együttes élmény iránti igény. A nemzeti közösségnek a nagyobb egységéhez, az anyanyelvi régióhoz, a szomszédsághoz való kapcsolódás lehetősége is sorvad, felszámolódik. Minden szinten leépül a teljes kapcsolat és értékutánpótlás a tömbbel, a nemzet egészével, az egyetemes magyar értékekkel.
- A felszámolódik az anyanyelvi kollektivitás, a sajátosságokat, a másság méltóságát és értékét őrző kisközösségi emlékezet. A szóbeliség, a referenciák, a szimbólumok, mitikus értékek, jelkép erejű tárgyak, szokások halála pedig már a peremlét halála is.
- A *nagyközösségbe való integráció*. Azt a fokot jelzi, amely révén egy kisközösség egyre nagyobb felületen érintkezik a többséggel, és ennek nyomán egyre több közösségi szokást, intézményt, hagyományt, értéket vesz át, ill. a többséggel helyettesíti sajátját.
- A *vegyesházasság arányszintjének emelkedése*. Először elszórtan egyedi, gyakori, majd közösséggel elfogadott jelenség lesz, sőt ez a házassági forma státusértékűvé válik.
- *Értékrend-válság*. Leépül az etnikai önértékelés és önbecsülés. Csökken a kisebbségi etnikus lényként való megnyilvánulásainak, etnikus cselekedeteinek értéke. Minden mássága elértéktelenedik, elveszíti az etnicitása értékébe, az immunizáció értelmébe vetett hitét, a "mátság méltóságát" felváltja "a mátság szégyene". Az értékőrzést a mentalitás- és értékrendválság váltja fel, mert elsorvad a kisközösség öntisztító rendszere. Leépül a pozitív önértékelés és jövőkép, helyét a vegyes képlet, a negatív etnikai énkép, a kevert értékrend, a többséghez való minden szintű igazodás váltja fel és közösséggel is ez lesz elfogadott normatív értékrendű.
- Az *intimizálódott, az individuális etnicitás állapotának bekövetkezése*. Az etnikus mátság előbb kisközösségi, majd családi és végül magánügyé, egyszemélyes ügyé, sőt szabadidős tevékenységé, "hobby-etnicitássá" zsugorodik, családi és csoport, közösségi megjelenés és megélés igénye nélkül.
- Végül az *etnicitás az egyházi közösségre épül le*, és a teljes leszűkülés eléri a szakrális szférát, a lelki, hitbéli és anyanyelvi értékek más utánpótlásai elfogynak. A "magyar egyház" már csak mint utolsó identifikációs vagy eredetmeghatározó intézmény jelzi az egyén gyökereit. A teljes szakrális szféra is etnikailag intimizálódik, és ennek nyelvváltása az utolsó jelzőberendezés.

A stratégiának háttéranyagául szolgáló a vajdasági szórványmagyarság demográfiai és társadalmi helyzetét bemutató tanulmányok a fenti jelenségek szinte mindegyikéről beszámolnak. A vitális statisztikai adatok szerint egyre kevesebb gyermek születik az egész régióban. Amagyar nemzetiségű újszülöttek száma csökken számbelileg is, és a az összes újszülött csoportján belüli arányuk is csökken. A vajdasági magyarság előregedő korstruktúrájú közösséget alkot. A női népességen belül a szülőképes korban lévő nők száma is drasztikusan csökkent az elmúlt tíz évben. A tíz ezrelék környéki születési arányszám és a húsz ezreléknyi halálzási arányszám következtében stabilan fogyatkozik a vajdasági magyarság létszáma. A népmozgalmi egyenleg a tömbben és a szórványban élő magyarok körében is hasonló mértékben negatív. A természetes fogyatkozáson túl a vajdasági magyarság körében magas az elvándorlási szándék és az elvándorlók száma is. Ami sajnálatos, hogy a fiatalok körében a magasabb az elvándorlási szándék, és gazdasági ok motiválja, nevezetesen a jobb megélhetés. A vajdasági magyarok körében évtizedek óta magas a vegyes házasságok aránya. A szórványban élők körében a vegyes házasságok aránya eléri az 50 százalékot. A vegyes házasságokon belül magas az asszimiláció, mivel a családon belül használt nyelv a szerb nyelv lesz. A vegyes házasságokból származó gyerekeket a szüleik nagy arányban íratják szerb nyelvű osztályba iskolakezdetkor. A nyelv elhagyásával az egyén előbb-utóbb a terhessé vált nemzeti identitását is elhagyja az egyén. A fenti társadalmi folyamatok indokoltá teszik, hogy nemzetpolitikai szempontból külön foglalkozzunk a szórványban élő magyarokkal. A szórványstratégia célja, hogy ellensúlyozva a fenti tendenciákat segítséget nyújtson a szórványban élőknek a demográfiai és az etnokulturális reprodukcióban. A stratégiának kidolgozását, véglegesítését és a végrehajtását is át kell hatnia a szakmaiságnak. Nem szabad hagyni, hogy a stratégia végrehajtása politikai csatározások áldozatául essen.

II. STRATÉGIAI CÉLOK MEGFOGALMAZÁSA

1. Stratégiai cél: A magyar anyanyelvű oktatás megőrzése a szórványterületeken

A szórványban élő magyar közösségek számára kulcskérdés a magyar nyelvű oktatás az óvodától egészen a középiskoláig. Az anyanyelvű állami oktatás biztosítja a nemzeti kultúra elsajátítását. A magyar nyelvű csoportok és osztályok kiharcolása a politikum, a helyben

tevékenykedő szórványgondozók, civil szervezetek és a szülők összefogásával valósítható meg. Ahol az alacsony létszám miatt nincs mód önálló magyar osztályt nyitni meg kell vizsgálni az adott probléma legmegfelelőbb megoldásának a lehetőségét mindenki szempontjából. A középiskolai oktatásban ösztönözni kell a magyar nyelvű szakválasztást.

2. Stratégiai cél: Kisebbségi családtámogatási rendszer kialakítása

Meg kell vizsgálni egy kisebbségi családtámogatási rendszer kialakítását. A támogatási rendszer célja kell, hogy legyen a gyermekvállalás ösztönzése. A támogatási rendszerbe feltétlenül be kell építeni a magyar nyelvű oktatás kritériumát, így biztosítva az anyanyelvi oktatási rendszer megmaradását.

3. Stratégiai cél: Művelődési élet élénkítése és fejlesztése

A szórványmagyarság kulturális rendezvényeinek biztosítani kell továbbra is az anyagi támogatást. A hagyomány, nemzeti kultúrát, nyelvet és identitást megőrző rendezvények sorát bővíteni kell a modernebb tartalommal, aminek célközönsége elsősorban az értelmiség lenne. A szórvány területeken is biztosítani kell a minőségi színházi előadásokat: a tömb magyar terület és az anyaország színházainak vendégelőadásaiival. A szórványban élőknek biztosítani kell a tömbben megrendezendő kulturális eseményeken való részvételt ingyenes buszok szervezésével.

4. Stratégiai cél: Politikai képviselet biztosítása

A szórvány politikai képviseletében nagyon fontos, hogy a napi szinten tudjon reagálni a felmerülő problémákra. Kiemelten fontos a szórványban egyetlen magyar jelölt indítása a választásokon, hogy ne szóródjonak szét a magyar szavazatok. A magyar pártok felelőssége ennek megteremtése. A politikai képviselet célja egyrészt a hatalmogyakorlásban való részvétel, másrészt lelki erőt adhat egy közösségnek és csökkentheti a magárahagyatottság érzését is.

5. Stratégiai cél: Gazdasági befektetések szórványba kanalizálása

Egy közösség iskoláztatási, művelődési és demográfiai gondjait nagyban tudná javítani a gazdasági fellendülés. A gazdasági beruházások tudatos szórványba kanalizálása nagy segítség lenne a gazdaságilag perifériára szorult magyarság számára.

6. Stratégiai cél: Asszimilációs folyamatának lassítása, megállítása

Az asszimiláció a szóránymagyarság megmaradásának egy hátráltatója. A asszimiláció jelensége elkerülhetetlen a szórványban, azonban mértéke mutatja, hogy egy közösség feladta vagy még harcol nemzeti azonosságáért, identitásáért és kultúrájáért. Az asszimiláció nagyon magas a vegyesházasságokon belül és azokon a településeken, ahol nincs biztosítva az anyanyelvű iskolai oktatás.

7. Stratégiai cél: A szórványban élő magyar közösségek integrációja a magyar nemzetbe

A szórvány problémája az is, hogy izolálódott a magyar nemzettesttől. Sok esetben az etnikai határ visszahúzódásával nyelvszigetek maradnak hátra, amelyek földrajzilag és társadalmilag is elszigetelődnek, magára hagyatódnak. Integrálni kell a szórványvidék magyar közösségeit elsősorban a határon túli, másodsorban az egész magyar nemzeti közösségbe.

8. Stratégiai cél: Szórványközpontok létrehozása

A szórvány kulturális és társadalmi életének megszervezésére és koordinálására elengedhetetlen állandó munkaerővel rendelkező szórványközpontok létesítése. A szórványközösség földrajzi lefedéséhez négy-öt központ létrehozása lenne kívánatos, melyek egyenként 15-20 ezer magyart fednének le. Ezek a Központok hálózatban működnének egymással napi kapcsolatban. A szórványgondozást településenként is meg kell oldani. Ki kell képezni olyan lelkes, fiatal, helyben élő értelmiségieket, aki megszervezi a faluban a magyarságot érintő rendezvényeket, foglalkozik a gyerekekkel.

9. Stratégiai cél: Egyházak nagyobb szerepvállalása a szórványgondozásban

Az egyházaknak nagyobb szerepet kell vállalni a szórványban élők magyar közösség megmaradásért folytatott küzdelmében. Az egyház nagy szerepet játszhat az anyanyelv megőrzése szempontjából. A egyház érdeke is a magyar identitás védelme, mert annak elvesztése egyenesen vezet a katolikus identitás elvesztéséhez is. Az egyházak az iskolarendszeren kívüli anyanyelvápolásban is részt vállalhatnak.

III. A STRATÉGIAI CÉLOK MEGVALÓSULÁSÁNAK MÉRÉSE

A fent említett startégiai célok mellé olyan indikátorokat kell rendelnünk, amelyek lehetővé teszik a megvalósításuknak mérését. Ha ezt nem tennénk meg, akkor a startégia megvalósulását nem tudnánk nyomon követni. Olyan indikátorokat kell választanunk a kijelölt célok mellé, amelyek pontosan, számszerűsíthetően mutatják a célok megvalósulásának mértékét. Az első startégiai cél indikátora a szórványban lévő iskolák magyar nyelven tanuló diákjainak a száma, illetve az iskolán anyanyelvápolásra járók száma. A családtámogatási rendszer feltételeinek kidolgozása előtt nehéz indikátorokat rendelni, azonban hosszútávon mindenképp a magyar nemzetiségű újszülöttek számának növekedése esetleg stagnálva lenne kívánatos. A művelődéssel kapcsolatos stratégiai cél indikátora mindenképp a szórványrendezvények száma és az azokat látogatók száma lenne. A másik mutatója a művelődési élet élénkülésének az új kulturális tartalmakkal való bővülés lenne. A politikai képviseletnek indikátora lehet a szórvány szakpolitikusok kinevezése, illetve hosszabb távon a magyar pártokra leadott szavazatok száma. A gazdasági élénkítésének indikátora a szórványterületeken történő beruházások számának növekedése. Az asszimiláció lassulásának indikátora a szerb nyelven tanulók száma és a vegyes házasságok aránya a szórványban élő magyarok körében. A szórvány nemzeti közösségbe történő integrálásának indikátora a testvérvárosok, testvériskolák, testvér művelődési egyesületek száma. A szórvány társadalmi helyzetének javulásának kulcskérdése a szórványközpontok létrehozása lelkes, képzett munkaerővel, akik folyamatosan foglalkoznak a hozzájuk tartozó szórványtelepülések problémáival.

IV. A STRATÉGIA MEGVALÓSÍTÁSÁNAK TECHNIKAI RÉSZLETEI

- Iskolabuszprogram bővítése
- Hétfégi iskolai felkészítő (anyanyelvű foglalkozások) óvodások számára
- Hétfégi anyanyelvápolás általános iskolák számára
- Szórványkollégiumok létesítése középiskolások számára oktatási központokban
- Anyanyelvápoló táborok támogatása Vajdaságban
- Diákok részvételének támogatása anyaországi és más határon túli anyanyelvápoló táborokban
- Oktatási támogatás
- Tömb és szórványban, esetleg anyaországban lévő testvériskolák közötti kapcsolatok kidolgozása, ápolása és anyagi támogatása
- Gyermek után járó támogatás
- Főállású anyaság elismerése
- Hagyományápoló rendezvények támogatása
- Hagyományápoló tevékenység támogatása annak színvonalának emelése érdekében (koreográfus, rendező)
- Magyar nyelvű színházi előadások támogatása a szórványban, vendégszereplések
- Populáris kulturális rendezvények támogatása, koncertek, ifjúsági táborok
- Testvérvárosok mintájára kialakítani a művelődési egyesületek testvéri kapcsolatait szórvány és tömb esetleg anyaország viszonylatban
- A magyarság ünnepeinek központi helyszínéül szórványfalvakat választani, Szent István nap, március 15.
- Szórványproblematikára szakosodott politikusok kinevezése
- Magyar Nemzeti Tanácson belül szórványproblematikával foglalkozó bizottság létrehozása
- A szórványproblematika figyelembe vétele és beépítése a Magyar Nemzeti Tanács által kidolgozott más stratégiákba

- A tartományi mezőgazdasági beruházásoknál prioritásként kezelni a magyar szórványvidéket
- Kétnyelvűség előnyeire felhívó kommunikáció esetleg kampány folytatása
- Vegyes házasságokon belüli asszimetrikus viszonyok kutatása
- Testvértelepülések viszonyának kialakítása tömb és szórvány viszonylatban
- Diákcsere szórvány és tömb, esetleg anyaország között
- Szórványközpontok létesítése (már meglévő infrastruktúra átszervezésével)
- Közösségépítők, szórványgondozók képzése
- Egyeztetés az egyházakkal az iskolán kívüli anyanyelvű foglalkozások megszervezésében

V. SWOT ANALÍZIS

ERŐSSÉGEK

Vannak szórványrendezvények

Sikeres iskolabusz programok működnek

Vannak szórványgondozást felvállaló értelmiségiek

Vannak szórványgondozást felvállaló egyházi személyek

Egyes településeken a magyar polgármestert választottak, annak ellenére, hogy kisebbségben vannak

A pályázati rendszerben prioritásként kezelik a szórványt

GYENGESÉGEK

Sok a passzív közösség

A szórványproblemtika kiesik a politika főáramlásából

Megszűnnek a magyar tagozatok

Asszimiláció magas aránya

Magas a szerb nyelven tanulók aránya

LEHETŐSÉGEK

Szórványközpontok élénkíthetik a közösségi életet

Oktatási támogatásnak köszönhetően növekedni fog a magyar nyelven tanulók száma

Területi szórványvezetők

Ösztöndíjprogramnak köszönhetően itthon maradt értelmiségi fiatalok fellendítik a közösségi életet

Egyházi szerepvállalásával erősödik a nemzeti identitás

VESZÉLY

A támogatások elmaradása

Érdektelenség

A politikum nem kellő sürgősséggel lát neki a teendőknél

Politikai harcok lassítanak a stratégia megvalósulását

A egyház nem vállalja fel a szórványgondozást

Nem sikerül fellendíteni a közösségi életet egyes településeken